

Spiritualismi filosofiana, uskontona ja tieteenä

Tieteellisen näkökulman tarkastelua

Spiritualistit ovat toisinaan esittäneet väitteitä, jotka pyrkivät osoittamaan spiritualismin tieteeksi. Puhuttaessa spiritismistä tai spiritualismista on syytä ottaa huomioon kyseinen ilmiö kokonaisuutena eli sen oleelliset filosofiset, uskonnolliset ja tieteelliset näkökulmat. Spiritualismi on jaoteltavissa kahteen pääsuuntaukseen, jotka ovat angloamerikkalainen spiritualismi ja latinalainen spiritualismi.¹ Tässä artikkelissa spiritualismilla tarkoitetaan tunnustuksellista ja järjestäytyntä spiritualistista liikettä, erityisesti siinä muodossa, jossa sitä edustaa Englannissa vuonna 1901 perustettu Spiritualists' National Union (SNU). Lisäksi tarkastelen latinalaisen spiritualismin keskeisen vaikuttajan, Allan Kardecin kirjoituksia ja niissä esitettyjä väitteitä spiritualismista tieteenä.

SPIRITUALISTINEN FILOSOFIA

Filosofialla tarkoitan tässä artikkelissa asennetta, joka tarkastelee todellisuuden luonnetta, uskomisen ja tietämisen problematiikkaa, arvojen ja asenteiden muodostumista sekä hyveellistä elämää. Uskonnolla puolestaan tarkoitan uskoa Jumalan tai jonkin yliluonnollisen olennon tai voiman olemassaoloon sekä siihen liittyvää pyhyiden kokemusta. Usein uskonto on muotoutunut oppijärjestelmiksi ja il-

mentyy yhteisöllisinä tapoina ja palvontamenoina. Uskontoa ei ole pystytty määrittelemään uskonto-tieteessä yksiselitteisesti, mistä syystä uskonnon käsite on määriteltävä osana kutakin tutkimusta. Tiede taas tarkoittaa asioita, joista voidaan tietää ja vakuuttua sekä olla yhtä mieltä esimerkiksi akateemisessa mielessä. Siihen liittyvät niin tutkimus kuin tiedon jäsentäminen jossakin tiedeyhteisössä.

Spiritualistinen filosofia kiteytyy seitsemään periaatteeseen, jotka SNU kiteyttää seuraavasti: 1. The Fatherhood of God. 2. The Brotherhood of Man. 3. The Communion of Spirits and the Ministry of Angels. 4. The Continuous Existence of the Human Soul. 5. Personal Responsibility. 6. Compensation and Retribution Hereafter for all the Good and Evil Deeds done on Earth. 7. Eternal Progress Open to Every Human Soul. Nämä periaatteet on muotoiltu brittimeedio Emma Hardinge Brittenin olettamiltaan hengiltä kanavoimista opeista. Myös suomalaiset spiritualistit noudattavat näitä periaatteita. Niiden tulkinta jää yksittäisille spiritualisteille.

Spiritualismin mukaisesti sielut siirtyvät rajan taakse heti kuoltuaan ilman erillistä herättämistä ja niiden kanssa voi kommunikoida, mikäli ne sitä itse tahtovat. Spiritualistinen filosofia sisältää vapaan tahdon idean sekä sen soveltamisen käytän-

nön elämässä. Koska spiritualismiin sisältyy käsitys jatkuvasta sielunkehityksestä, myös sen filosofia on kehityksenalainen. Oppisysteeminä se jättää joitakin johtopäätöksiä tekemättä ja antaa jokaiselle ajatuksenvapauden. Monet spiritualistit katsovat, että kyseessä on ennemminkin elämänkatsomus kuin uskonto. Joudun kuitenkin tutkijana kyseenalaistamaan tämän käsityksen. Käytännössä on nimittäin niin, että henkilö, joka kuuluu Spiritualists' National Unioniin ei voi samalla kuulua Englannin kirkkoon. SNU:n presidentin David Brutonin mukaan spiritualismiin sitoutuminen väistämättä johtaa uskonnon vaihtumiseen. Kyseessä on siis kaksi eri uskontoa. Suomessa tilanne on erilainen, sillä täällä tunnustukselliset spiritualistit ovat järjestäytyneet aatteellisiksi yhdistyksiksi toisin kuin Englannissa ja Yhdysvalloissa, joissa toimivat spiritualistiset kirkot ja seurakunnat. Aate- ja uskontohistoriallisesti tarkasteltuna spiritualismi on ollut uskonto alusta alkaen ja SNU:n spiritualismin dogmittomuus voidaan kyseenalaistaa.²

SPIRITUALISMI – USKONTOA VAI TIEDETTÄ?

Spiritualismi katsoo sisältävänsä kaikkien uskontojen pääajatukset kuolemanjälkeisestä elämästä, kuolemattomuudesta ja Jumalan olemassaolosta. Eräs merkittävä ero spiritualismin ja kristinuskon välillä on spiritualistien oletus siitä, että meedio-kyky voi todistaa henkiyhteyksiä: se demonstroii ihmisten selviytymistä kuolemasta. Ihmissielun jatkuva olemassaolo tulee spiritualismin neljännen periaatteen mukaisesti todistetuksi spiritualistisessa toiminnassa, mikä johtaa kysymykseen spiritualistisesta epistemologiasta.

Epistemologisessa tarkastelussa tutkitaan tiedon mahdollisuutta, sen luonnetta ja alkuperää sekä oikeutusta. Spiritualismi oli alkujaan tieteelliseksi tarkoitettu selitysyritys spiritistisinä pidetyille ilmiöille. Tällaiset ilmiöt ovat tunnettuja ihmiskunnan alkuhämäristä. Vainajausko sisältyi myös suomalais-ugrilaiseen kulttuuriin ja se on kuulunut miltei kaikkien kansojen ja kulttuurien uskontohistoriaan.³ Spiritualismi tieteenä on osa spiritualistien omaa itseymmärrystä. Kuitenkin tiede on älyllinen ja käytännöllinen hanke, joka käsittää kohteensa

järjestelmällisen tutkimisen, teorian muodostuksen tutkimusten pohjalta sekä syntyneen teorian testauksen. Tällöin havainnointi koskee fyysisiä tapahtumia ja luontoa. Se, mikä ilmenee luonnossa, on useimmiten luonnollisesti selitettävissä. Sitä vastoin yliluonnollisina pidetyt tapahtumat pysyvät selittämättöminä tai tunnistamattomina. Juuri tällä alueella spiritualismi katsoo toimivansa tieteenä. Kun selitystä tai syytä ei ole löytenyt luonnosta ja havainnoitavissa olevasta ympäristöstä, sitä on haettu sielullisista tekijöistä. Mutta missä mielessä spiritualistinen tulkinta on oikeutettu, jos se suhteutetaan psykologiaan tai teologiaan?

KARDECIN KIRJAT SELITTÄVÄT SPIRITISMIÄ

Latinalaisen spiritualismin isänä pidetään Allan Kardecia, jonka teos *Meedioiden kirja* julkaistiin Pariisissa vuonna 1861. Kardec, oikealta nimeltään Hippolyte Léon Denizard Rivail (1804–1869), oli ranskalainen opettaja, joka oli saanut koulutuksensa Pestalozzin instituutissa Sveitsissä. Nykykielellä ilmaistuna hän oli skeptikko, mutta vakuuttui kuitenkin henki-ilmiöistä tarkkailtuaan niitä hyvän aikaa joidenkin luotettavina pitämiensä henkilöiden läsnäollessa. Olettamiaan henkiä hän tutki yhteensä kaksitoista vuotta. Kardecin mukaan ”kaikilla älyllisillä ilmiöillä täytyy olla älyllinen aiheuttaja”. Hän vakuuttui, että hengiksi kutsutut näkymättömät olennot ovat ruumiillisesta elämästä poistuneiden ihmisten sieluja. Tätä näkemystä hän piti intuitiivisena, koska se oli selviytynyt kaikkialla ja kaikkina aikoina ihmiskunnan historiassa. Spiritismin mukaan henki voi toimia materiassa, koska Henki – Kardec kirjoittaa sanan isolla alkukirjaimella korostaakseen kunkin hengen yksilöllisyyttä – ei ole abstrakti käsite, vaan määritettävissä oleva ja rajallinen olento. Spiritistien kokemuksissa henget ovat

1 Latinalaisella spiritualismilla tarkoitetaan Ranskassa 1850-luvulla Allan Kardecin kokoamaa spiritismiä. Angloamerikkalaisen spiritualismin suuntaus sai alkunsa vuonna 1848 Foxin talon tapahtumista. Tyttäret Margaret ja Kate Fox alkoivat kommunikoida taputuksin olettamansa koputtelevan hengen kanssa. Kyläläiset ja toimittajat saapuivat ihmettelemään kummitustaloa.

2 Holm 2016, 13, 24, 233.

3 Holm 2016, esipuhe.

säilyttäneet ihmisen muodon ja ne ilmaantuvat spiritistisissä istunnoissa tunnistettavassa eli kuvailtavissa olevassa ulkomuodossa. Henkikehosta Kardec käytti käsitettä ”perispirit”. Se oli hengen puolimateriaalinen päällyste, joka yhdisti sielun ruumiiseen.

Meedioiden kirjassa Kardec käy läpi meedio-kykyyn liittyviä teorioita, jotka aluksi näyttävät kumoavan koko meediokyvyn sekä sen seuraukset. Ilmestyksillä hän ei tarkoita näkyjä tai unia, vaan havaittavissa olevia henki-ilmestyksiä, joissa henget ilmestyvät kantaen usein mukanaan eläessään käyttämänsä rekvisiittaa, esimerkiksi tiedemies kirjoja tai taistelija sotavarustustaan. Spiritismin mukaan henki voi tehdä itsensä näkyväksi; se voi jopa tiettyjen olosuhteiden vallitessa olla käsin kosketeltava.

Kardec kumoaa *Meedioiden kirjassa* systemaattisesti väärät käsitykset oletetuista hengistä esittämällä spiritistienkin olevan tietoisia niistä.⁴ Tällaisia käsityksiä ovat esimerkiksi teoria pallonmuotoisista hengistä. Kardecin mukaan ilmiö liittyy silmän rakenteeseen ja näkökykyyn yleensä eli kyseessä on luonnollinen, ihmisen anatomiaan liittyvä selitys. Niin sanotut henget tai valopallot seuraavat silmän liikkeitä, eivät ihmistä. Samoin Kardec kieltää käsityksen henkien kasvoista esimerkiksi sateenkaareissa, mikä hänen mukaansa on yhtä järkevää kuin nähdä kasvot kuussa.

Kardec käsittelee myös hallusinaatioteoriaa. Hän muistuttaa kuolinhetkinä tapahtuvista ilmestyksistä, jotka ovat ihmiskunnassa hyvin yleisiä ilmiöitä. Hänestä ilmiön toistuvuus ei ole sattumaa. Kardecin mukaan henki puolimateriaalisessa päällysteessään voi omaksua erilaisia muotoja ilmastaakseen itseään. Hyvällä hengellä voi ilmestyessään olla siivet ja se voi säteillä valoa, paha henki voi puolestaan omaksua paholaisen hahmon. Tässä vapautuneessa tilassaan sielu voi toimia jokseenkin haluamallaan tavalla. Kardecin teoriassa henkihypoteesi sisältää kaikki tapaukset. Ylikiihtyminen tai vastaavat selitykset eivät hänestä todellisuudessa kerro mitään itse ilmiöstä. Hallusinaatioilla ei myöskään voida selittää kaikkia seikkoja, mikä tekee sen riittämättömäksi selityserusteeksi spiritistisinä pidetyille ilmiöille.

Kardecin mukaan kaikki henget eivät ajattele yhdenmukaisesti kuten eivät kaikki ihmisetkään.

Hänen mukaansa henkien on kuljettava lukematomia kehityksen tasoja. Tätä on henkinen kehitys. Spiritismissä henkiä voidaan pitää samana kuin ihmisiä ilman ruumista. Myös henget muodostavat omia mielipiteitä eivätkä tiedä kaikkea. Eniten ristiriitaisuuksia ilmenee Kardecin kokemuksen mukaan asioissa, joita oletetut henget eivät voikaan tuntea, kuten tulevaisuus tai asioiden alun tuntemus.

Kardecin mielestä pohjimmainen ajatus kaikessa spiritualismissa on sama eli se, että henkinen elämä on. Hän kehottaa: ”Tutkikaa, vertailkaa ja syvennykää – – tämä on totuuden hinta.”⁵ Tässä ei sinänsä ole mitään epätieteellistä. Tiede ei kuitenkaan katso, että henkimailma tai edes henkihypoteesi olisi tullut todistetuksi spiritistisissä istunnoissa tai Kardecin kirjoissa. Kertooko se enemmän tieteestä vai Kardecista?

SPIRITISTISTEN ILMIÖIDEN TUTKIMUKSESTA *HENKIEN KIRJASSA*

Henkien kirja (1857) on henkiopin perusteos, joka esittelee itsensä seuraavasti: ”Erikoisuutena *Henkien kirja* sisältää spiritistisen opin; yleisesti ottaen se liittyy spiritualistiseen oppiin, jonka erään vaiheen se esittää.” Kirjassa Kardec kuvaa spiritististen ilmiöiden tutkimuksiaan. Aluksi hän tarkasteli spiritismiä kappaleiden liikkumisen kautta. Se ilmeni epätavallisina ääninä kuten kolauksina, ilman näkyvää syytä. Kyseistä ilmiötä kutsuttiin kansanomaisesti pyöriväksi pöydäksi tai pöytien tanssiksi. Kardecin mukaan liike ei kuitenkaan aina ollut pyörähtävä vaan usein se oli vailla ohjausta: ”Kappale tuli rajusti ravistetuksi, ylösalaisin käännettyksi, viedyksi mihin tahansa suuntaan ja, vastoin kaikkia statiikan lakeja, ylösnostetuksi ja ilmassa pidetyksi.”⁶ Voisivatko ilmiöt olla selitettävissä fyysisten tai fysiologisten tapahtumien avulla: lyöhän sähkökin maahan kokonaisia taloja, ottaa puita juuriltaan ja heittää painaviakin kappaleita kauas?

Kardec painottaa, että kemialliset ja sähköiset ilmiöt on alistettu tiettyihin olosuhteisiin eikä niitä voi synnyttää noiden olosuhteiden ulkopuolella. Hän toteaa, että jos hänen havainnoimansa ilmiöt olisivat rajoittuneet kappaleiden liikkeisiin, ne olisivat pysyneet fyysisten tieteiden alaisina. Niin ei kui-

tenkaan ollut: ”kappaleille annettu sysäys ei ollut ai-noastaan seuraus fyysisestä sokeasta voimasta, vaan liikkeeseen vaikutti jokin älyllinen tekijä.” Ensimmäiset älylliset ilmiöt tuotettiin Kardecin mukaan niin, että pöydät nousivat ilmaan ja tekivät yhdellä jalalla tietyn määrän koputuksia. Ne vastasivat joko ”kyllä” tai ”ei” esitettyihin kysymyksiin. Hämmästyttävää ilmiössä oli vastausten tarkkuus ja niiden vastaavuus joko ajateltuihin tai ääneen esitettyihin kysymyksiin.

Kirjoitusta otettiin vastaan myös kynällä, joka oli kiinnitetty koriin:

Kun kori asetettiin paperiarkin päälle, se alkoi liikkua saman tuntemattoman voiman johdosta, joka liikutti pöytiä. Tavanomaisen liikkeen sijasta kynä piirsi itsekseen kirjaimia muodostaen sanoja, lauseita ja useiden sivujen tutkielmia kaikista korkeimmista filosofian, moraalien, metafysiikan, psykologian, jne. kysymyksistä sellaisella nopeudella kuin olisi käsin kirjoitettu.⁷

Kommunikointiin saatettiin käyttää myös kirjoituslautaa. ’Henkikommunikointia’ tapahtui vain silloin, kun meedio oli läsnä toimien välittäjänä oletettujen henkien ja ihmisten välillä.

Loputla kokeilut paljastivat monia muotoja oletetuista meediokyvvyistä. Korin tai kirjoituslautan todettiin olevan vain meedion käden jatke, jolloin saatettiin kirjoittaa kynä kädessä (automaattikirjoitus). Kori liikkui vain siten, että meedion sormet olivat kevyesti asetettuina sen reunalle. Kardecin mukaan tarkastelu osoitti, että meedion oli mahdotonta itse ohjata koria. Tämä mahdottomuus kävi ilmeisemmäksi, kun useita meedioita oli pitelemässä koria. *Henkien kirjassa* kerrotaan, että myös kirjoitustyyli muuttui selvästi eri henkien kirjoittaessa. Vaikka meedio voisikin vaikuttaa tuntemattomalla tavalla kirjoittamiseen, vastaukset liittyivät usein asioihin, joita meedio ei tuntenut ja jotka joskus olivat jopa meedion älyllisen kapasiteetin yläpuolella. Meedio ei useinkaan ollut tietoinen siitä, mitä hän kirjoitti. Toisinaan kysymyksiä esitettiin vieraalla kielellä ja jopa ajatuksissa.

Kardec siis väitti, että spiritistisiä ilmiöitä on olemassa ja että ne ovat tutkittavissa. Niillä on väis-tämättä jokin aiheuttaja, ja jilmentäessään jonkin

älyllisyyden ja tahdon toimintaa ne eivät kuulu yksinomaan fyysisiin ilmiöihin.⁸ Nykyään voitaisiin tehdä vastaavaa tutkimusta ja käyttää myös monenlaisia tallennusvälineitä. Näin ei kuitenkaan ole menetelty. Miksi?

SPIRITISMIN JA TIETEEN RAJAT

Kysymys ihmiselun selviytymisestä muuttaisi käsitystämme maailmasta, mutta monia tietoteoreettisia ongelmia ilmenee vertailtaessa henkien vastauksia pelkästään angloamerikkalaisessa ja latinalaisessa spiritualismissa. Esimerkiksi siinä missä jälkimmäisen opillinen kivijalka on jälleensyntyminen, angloamerikkalaisessa spiritualismissa ei lainkaan opeteta jälleensyntymistä.⁹ Kaiken kaikkiaan Kardecin kirjat sisälsivät jo pitkälle vietyä opillista teoriaa kuolemanjälkeisestä elämästä sekä syvälle luotaavaa teologiaa. Kardec ei kuitenkaan tyytynyt vain kuvailemaan oletettujen henkien olotiloja tai tiedonantoja, vaan teki niistä myös melko pitkälle vietyjä teologisia johtopäätöksiä.

Kun uskonnon ja tieteen tai uskon ja tiedon rajoja koetellaan, maailmankuullisessa mielessä tie-de tai tieto voittaa aina uskonnon tai uskon. Tämän vuoksi spiritualismi voi olla vain omassa itseymmärryksessään filosofia, uskonto ja tiede. Se ei voi olla pelkkä tiede, koska se katsoo, että tavalliset tieteet eivät ole päteviä tulkitsemaan spiritistisiä ilmiöitä. Skeptikot ovat vastustaneet spiritististä oppia juuri tältä pohjalta. Entisen skeptikon eli Kardecin mielestä tämä vastustus johtuu faktojen epätaydel-

4 Kardec käsitteli teologisia kysymyksiä kirjassaan *Taivas ja Helvetti*. Spiritismi pitää paholaisia kehittymättöminä sieluina. Enkelit ja paholaiset ovat sen mukaisesti eläneet ihmisinä maan päällä, koska enkelimäisyys tai paholaisuus ovat luonteenpiirteitä. Ihmiset tai henget ovat luonteensa mukaisesti enemmän tai vähemmän hyviä tai pahoja. Kardec 2012, 41, 93–95, 162, 164–165, 168–170.

5 Kardec 2012, 172–176, 449–453.

6 Kardec 2010, 34.

7 Kardec 2010, 38.

8 Kardec 2010, 30, 33–40.

9 Kardec 2010, 153; vrt. SNU:n periaatteet <https://www.snu.org.uk/7-principles>. Opilliset eroavaisuudet ja oletetun henkiyhteyden seuraamuksellisuus ovat itsessään problemaattisia asioita.

lisestä tuntemisesta. Hänestä oli mahdollista olla koulutettu mutta silti harkintakyvyssään puutteellinen, mistä osoituksena on se, että uskoo olevansa arvioinneissaan erehtymätön. Spiritistiseen tieteseen kuului hänen mukaansa kaksi osaa: kokeellinen ja filosofinen.¹⁰ Mutta miten erehtymättömänä Kardec piti itseään spiritismin suhteen?

Kirjassa *Evankeliumi spiritismin mukaan* (1864) Kardec toteaa:

Spiritismi on uusi tiede, joka tulee paljastamaan ihmisille kiistämättömien todisteiden kautta Henkien maailman olemassaolon ja luonteen sekä sen suhteen ruumiilliseen maailmaan.¹¹

Kuuluvatko spiritistiset ilmiöt todellisuuden ilmiöihin? Jos ne eivät kuulu, ne eivät voikaan kuulua tieteen alaan. Voidaanko ne saada kuulumaan todellisuuden ilmiöihin? Niin kauan kuin spiritistiset ilmiöt ovat ei-testattavissa, spiritismin käsittäminen tieteenä ei voi itsessään edes olla tutkimuskysymys. Tämän Kardec tiedosti jo omana aikanaan. Kenties siitä syystä hän asetti spiritistiset ilmiöt puhtaasti sen aikaisten fyysisten tieteiden saavuttamattomiin. Mikään ei ole siltä osin muuttunut.

Kardec sovelsi kokeellista menetelmäänsä spiritistisinä pidettyihin ilmiöihin. Se perustui observointiin, hypoteesin luomiseen observointien selittämiseksi, hypoteesin testaukseen, hypoteesista johdettuun teoriaan, teorian testaukseen, teoriaan tai lakiin sekä siitä seuraaviin havaintoihin, joiden tuli jälleen sopia teoriaan. Omasta mielestään Kardec käytti tutkimuksissaan tieteellistä metodologiaa.¹² Tämä oli ristiriidassa sen käsityksen kanssa, etteivät spiritistiset ilmiöt ole tavallisten tieteiden saavutettavissa. Toisaalta tiede ei voikaan tutkia sitä, minkä olemassaolosta se ei voi tietää.

Spiritismin pääperiaatteet ovat elämän jatkuminen tuonpuoleisessa, tuonpuoleinen kommunikointi, sielujen kehitys, syyn ja seurauksen laki, asuttujen maailmojen moninaisuus sekä Jumalan olemassaolo.¹³ Kardec tarkoitti spiritismin henkiä koskevaksi tieto-opiksi, joka olisi verrattavissa mihin tahansa tieteenalaan. Kyseessä ei siis ollut spiritismipeli vaan vakava tutkimus, johon liittyivät kokeet ja johtopäätökset sekä teoriat ja hypoteesit.

Spiritismi oli aikansa tieteelliseksi aiottu selitysyrittäys oletetuille henki-ilmestyksille ja spiritistisinä pidetyille ilmiöille sekä kaikenlaisille vainajanäyille. Sittemmin sen korvasivat psykologiset ja lääketieteelliset selitykset.

Kardec näytti olevan edellä kuvatusta tietoteoreettisesta problematiikasta huolimatta vakuuttunut siitä, että spiritismistä olisi myös uudeksi tieteenalaksi, koska hän kirjoitti *Revue Spirite* -lehdessä vuonna 1867: ”Ymmärrä ensin ja tulet uskomaan myöhemmin, jos niin haluat.”¹⁴ Henget olivat hänestä todistettavissa olevia asioita; hänhän oli itse ne todistanut! Ongelmana on se, ettei asiasta ole olemassa dokumentoitua tutkimusaineistoa tiukan tieteellisessä mielessä.

Kardec tulkitsi kokoamansa spiritistisen opin liittyvän yleiseen spiritualistiseen liikehdintään mutta painotti oman oppinsa systemaattista luonnetta. Kyse ei ollut vain spiritistisistä istunnoista tai kokeiluista, vaan myös tieteestä. Hänen mukaansa henkien enemmistö oli samaa mieltä asioista. Tilanne ei kuitenkaan käytännössä ollut niin optimaalinen kuin mitä Kardec antoi ymmärtää.¹⁵ Käsitelen tätä seikkaa tarkemmin väitöskirjassani (Holm 2016). Kardec teki myös teologisia väittämiä, esimerkiksi ensimmäisessä henkiopillisessa teoksessaan *Henkien kirjassa* hän esitti ”akvinolaisittain”, että Jumala on persoonallinen, muuttumaton, kaikkivoipa, täydellisen hyvä ja oikeudenmukainen sekä kaiken alkusyy. Panteismista ei hänen ajattelussaan ollut tietoakaan.¹⁶

METAFYSIIKAN MAHDOLLISUUS TIETEENÄ

Tieteenfilosofi Karl R. Popper on esittänyt, että tieteellisen teorian täytyy periaatteessa olla osoitettavissa vääräksi eli sen on oltava falsifioitavissa. Tieteellisen teorian on oltava myös ristiriidaton. Spiritualismissa ei ole yhtenäisyyttä ja spiritismi on vain yhden ”tieteilijän” eli Kardecin tuotos. Näin ollen spiritualismi ei sellaisenaan voi olla tieteellistä tietoa. Sitä vastoin spiritualismin henkihypoteesia olisi mahdollista testata fysiologisesti. Tohtorit Gary Schwartz ja Bruce Greyson ovat näin toimineetkin omissa yliopistoissaan.¹⁷ Spiritismi tai spiritualismi tieteellisen maailmankuvan haastavana uutena

tietona tai sellaiseksi aiottuna selitysyriksenä on lähtökohtaisesti ongelmallinen, koska paradigmanmuutokset tapahtuvat tieteen sisällä, eivät sen ulkopuolella. Tämä ongelma ei kuitenkaan ole vain spiritismin ongelma – se on minkä tahansa ei-materialistisen ajattelun ongelma.

Filosofi Sami Pihlströmin mukaan filosofisessa realismikeskustelussa pohditaan todellisuuden, totuuden ja tieteellisen tiedon ongelmia. Pihlström on kiinnittänyt huomiota siihen, että termiä ”paradigma” käytetään löysänä iskusanana lähes missä tahansa asiayhteydessä. Paradigma-käsitteellä on yleensä kaksi perusmerkitystä: 1. konkreettiset malliesimerkit, joita kyseisen paradigman mukaan toimivan tieteenalan oppikirjoissa esitetään historiallisesti tärkeinä ongelmanratkaisuuina ja joiden kautta uudet tulokset perehdytetään tieteenalaan ja 2. tieteenalamatriisi, joka on yleistysten, malliesimerkkien, arvojen ja asenteiden kokonaisuus ja joka vallitsee tiettyä paradigmaa noudattavissa tiedeyhteisöissä.¹⁸

Pihlström toteaa:

Yleisesti voidaan sanoa, että jonkin erityistieteen harjoittajat jakavat paradigman, joka laajimmillaan sisältää yhteisen ontologian, yhteisen käsityksen tieteenalalla sovellettavista ongelmanratkaisumenetelmistä sekä yhteisiä arvopäämääriä – –.¹⁹

Paradigma ei ole valmis vaan sitä voidaan korjata ja täsmentää kuten tiedettäkin. Paradigma liittyy kiinteästi tieteenalaan, vaikka myös tiede itsessään voi toimia tietyn taustaparadigman varassa. Tieteellinen vallankumous ei kuitenkaan tarkoittanut edes kuhnilaisittain materialistisen tieteen korvaamista spirituaalisella tieteellä.²⁰

Mikä on metafysiikan mahdollisuus tieteenä? Tunnetusti Kantin mukaan metafysiikka ei ole tieteenä mahdollinen, vaikka voimme pohtia metafysisiä kysymyksiä. Popperin tieteenfilosofiassa teorioiden testattavuus on falsifioitavuutta, mikä erottaa empiirisen tieteen metafysiikasta ja pseudo-tieteistä kuten astrologiasta. Teoriat, joita ei periaatteessakaan voida falsifioida, eivät ole testattavissa, eikä niitä voida pitää tieteellisinä. Kuhnin mukaan keskustelu teorioiden paremmuudesta ei koskaan

tapahtu niin sanotusti Jumalan näkökulmasta, vaan jonkin teoreettisen tradition sisällä.

Pihlström toteaa, että paradigmat ovat tieteellisiä elämänmuotoja. Tiede ja todellisuus eivät myöskään ole samoja asioita – asettaahan Popper myös realismin metafyyksiseksi hypoteesiksi.²¹ Tieteessä vallitseva ajattelutapa ei ehkä voikaan ottaa huomioon spiritistisinä pidettyjä ilmiöitä, koska ne eivät tieteellisen ajattelutavan mukaan ole edes hypoteettisesti todellisia ilmiöitä. Siksi ne eivät kuulu tieteenhistorian kehitykseen. Näin ollen spirituaalismi sen kaikissa muodoissa rajautuu tieteen ulkopuolelle. Voidaan kysyä, onko mielekästä, että tiede ylipäätään tutkii sellaista, mikä soveltuu parhaiten käsiteltäväksi moraalisenä tai teologisena kysymyksenä.

Spiritismiä voi lähestyä myös kantilaisen filosofian kannalta. Kantin mukaan totena pitämisen moodit ovat jotakin mieltä oleminen (*Meinen*), uskominen (*Glauben*) ja tietäminen (*Wissen*). Täl-

10 Kardec 2010, 69–71.

11 Allan Kardecin opin ystävät.

12 Kaarakainen 2014, 5.

13 Allan Kardecin opin ystävät.

14 Allan Kardecin opin ystävät.

15 Aiheesta tarkemmin väitöskirjassani *Spiritualismin muotoutuminen Suomessa*; Holm 2016.

16 Kardec 2010, 83–84.

17 Professori Gary E. Schwartz (Arizonan yliopisto) on tutkinut medioita kirjassaan *The Afterlife Experiments*. Professori Bruce Greyson (Virginian yliopisto) tuntee etenkin kuolemanrajakokemuksia koskevista NDE-tutkimuksistaan.

18 Pihlström 1996, 13.

19 Pihlström 1996, 12–13.

20 Pihlström toteaa, että normaalitiede, johon useimmat tiedemiehet käyttävät lähes kaiken aikansa, sisältää oletuksen siitä, että tiedeyhteisö tietää, minkälainen maailma on. Kyseessä on kuhnilainen oletus. Vaikka tieteellinen vallankumous onkin uskonnollista kääntymystä muistuttava kokonaisvaltainen murros, kuten Pihlström asian sanoittaa, se on luonteeltaan tieteellinen. Tieteen kuuluu kritiikki: popperilaisittain paitsi muiden esittämien teorioiden ja arvausten kritisointi, myös oman teorioidemme ja arvauksiemme kritisointi. Pihlström 1996, 13–14.

21 Pihlström 1996, 15–17.

lainen jaottelu antaa mahdollisuuden analysoida spiritismiä osana jotakin totena pitämisen moodia. Onko spiritismi mielipide, johonkin uskomista vai jonkin tietämistä suhteessa todellisuuteen? Kantin totena pitämisen moodeja tarkastellut Lassi Larjo esittelee Kantin ajattelua seuraavasti.²² Kantin mukaan kaikki tietomme saa alkunsa mielipiteistä, jotka ennakoivat tietyn arvostelman todenmukaisuutta. Mielipiteeseen sisältyy tietty sitoutumattomuus. Uskomisessa sen sijaan sitoutuminen johonkin arvostelmaan on jo pidemmällä. Objektiiivisesti riittämättömät todisteet voivat johtaa totena pitämisen modukseen ”uskominen”. Larjo toteaa Kantia tulkiten: ”Tärkein erottava seikka mielipiteen ja uskon välillä on subjektin varmuus ja vakuuttuneisuus arvostelman totuudesta.” Tietämistä taas luonnehtii vakuuttuneisuus, joka on sekä subjektiivista että objektiivista. Subjektiivinen uskominen ei ole tietämistä. Tieto on ensisijaisesti aistimellisen intuition ja ymmärryksen yhteistyöstä syntyvää ja sinänsä subjektin tietoa. Kantin mukaan tietämisestä on kyse vain sellaisten arvostelmien yhteydessä, joiden välittäminen subjektilta toiselle ei välitä vain informaatiota vaan myös tietoisuuden kyseisen arvostelman totuudesta.

Yleensäkin ongelmana spiritistisinä pidettyjen ilmiöiden tulkinnassa on se, ettei niistä olla yhtä mieltä edes spiritualistisissa selitysmalleissa. Ilman konsensusta spiritualismi typistyy lähinnä hypoteesiksi kuolemanjälkeisestä elämästä antamatta sen enempää tosiasiallista tietoa sen olosuhteista. Tiede pitäytyy toistaiseksi tutkittavissa olevissa tosiasioissa. Tällainen rajaus sille myös suotakoon. Spiritualismista tieteenä voidaan tällä hetkellä todeta vain, että ”hyvä yritys”. Mikään muukaan uskonto ei ole onnistunut muuntumaan tieteeksi.

Tea Holm, fil. tri, teol. maist.
tea.holm@gmail.com

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Allan Kardecin opin ystävät

s.a. Allan Kardecin opin ystävien painattama esite ”Spiritismi”.

Holm, Tea

2016 *Spiritualismin muotoutuminen Suomessa: Aatehistoriallinen tutkimus*. Diss. Helsinki: Unigrafia.

Kaarakainen, Pekka

2014 ”Allan Kardecin tutkimus: Tietoa tuonpuoleisesta uusin menetelmin.” <http://www.allankardec.fi/wp-content/uploads/2014/01/Allan-Kardecin-tutkimus-print-version.pdf> (7.12.2016)

Kardec, Allan

2010 *Henkien kirja*. Alkuperäisteos: Le livre des Ésprits (Paris, 18.4.1857). International Spiritist Council.

2011 *Evankeiumi spiritismin mukaan*. Alkuperäisteos: L'Évangile selon le spiritisme (Paris, 1864). International Spiritist Council.

2012 *Meedioiden kirja*. Alkuperäisteos: Le livre des médiums (Paris, 1861). International Spiritist Council.

Larjo, Lassi

2003 ”Totena pitämisen moodit: Tietämisen ja uskomisen funktioista Kantin filosofiassa.” *Teologinen Aikakauskirja* 108, 126–136.

Pihlström, Sami

1996 ”Tieteenfilosofian jättiläiset vastakkain.” *niin & näin* 3/96, 12–19. <http://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn963-07.pdf> (7.12.2016)

²² Larjo 2003, 126–128, 130–133.